

Human capital, migration and regional inequality: how the location of educational institutions influences our society

Afhandlingen er forsvaret d. 1. oktober 2021

Elise Stenholz Sørensen

Cand.scient.soc., ph.d. fra Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.

Denne ph.d.-afhandling handler om, hvilken betydning den geografiske placering af uddannelsesinstitutioner har for unges uddannelsesvalg og deres bosætningsmønstre. Spørgsmålet er centralt, fordi befolkningens uddannelsesniveau, den såkaldte humane kapital, er helt afgørende for både den nationale og den regionale udvikling i dag.

I forskningslitteraturen har der i de seneste år været en stor interesse for at undersøge sammenhængen mellem høj uddannelse i befolkning og regional udvikling. En række centrale studier har vist, at der både er positive individuelle og samfundsmæssige effekter forbundet med et højt uddannelsesniveau i befolkningen. En stor andel af personer med høj uddannelse i en by eller i en virksomhed har fx den positive effekt, at de også gør de andre personer i virksomheden mere produktive og innovative via vidensdeling osv. Desuden er høj uddannelse ofte forbundet med lavere kriminalitet, højere sundhed, højere politisk engagement osv. på et samfundsmæssigt plan. Der er derfor mange gode grunde til, at regioner i stigende grad ønsker at øge befolkningens uddannelsesniveau eller tiltrække højtuddannede fra andre regioner.

I en dansk politisk kontekst er der også stort fokus på at løfte befolkningens uddannelsesniveau og tiltrække højtuddannet arbejdskraft til alle egne af landet som et led i at skabe en mere lige regional udvikling. Den regionale placering af offentlige arbejdspladser, især placeringen af uddannelsesinstitutioner, er blevet et varmt politisk emne i Danmark i det seneste år. Med formålet at skabe »et land i balance« har den nuværende regering foreslået, at der skal flere uddannelsesmuligheder uden for de større byer, og at de nuværende videregående uddannelser skal decentraliseres.

Der er flere argumenter for at have fokus på lokalisering af ungdomsuddannelser og videregående uddannelsessteder. Et centralt argument er argumentet om, at alle i befolkningen skal have lige adgang til uddannelsesmuligheder, uanset hvor i landet man vokser op. Hvis nogen afskæres muligheden for uddannelse, fordi afstanden er for lang, er det både et socialt og samfundsmæssigt problem, at de menneskelige ressourcer ikke bliver udnyttet til fulde. Et andet centralt argument handler om, at lokalisering af uddannelsesinstitutioner kan påvirke bosætning og regionale flyttemønstre. Mange unge flytter i forbindelse med uddannelsesstart, og derfor kan uddannelsesstedernes placering måske have betydning for, hvor de flytter hen.

Der mangler et solidt vidensgrundlag og empirisk evidens for at kunne vurdere om decentralisering af uddannelsesinstitutioner i Danmark vil have den ønskede effekt. Det er uklart, hvorvidt oprettelsen af flere uddannelsesstilbud rundt om i landet vil få flere unge i gang med en ungdomsuddannelse. Det er også uklart, hvorvidt de nyuddannede unge vil blive boende efter endt uddannelse eller i højere grad vælger at flytte til en af de større byer. Hvis det sidste er tilfældet, så vil det øgede uddannelsesniveau ikke komme den lokale uddannelsesby til gode.

Disse spørgsmål har motiveret mig til at skrive denne ph.d.-afhandling. Formålet med afhandlingen er at skabe et bedre vidensgrundlag for at kunne vurdere, hvorvidt decentralisering af ungdomsuddannelser og videregående uddannelser er et godt værktøj til at skabe bedre regional udvikling i hele landet? Og hvorvidt skabelsen af flere uddannelsesstilbud kan have utilsigtede effekter på den regionale ulighed.

I afhandlingen undersøger jeg følgende forskningsspørgsmål: Hvilken betydning har den geografiske placering af vores uddannelsesinstitutioner for unges uddannelsesvalg? Er lange afstande med til at afholde nogle unge fra at tage en ungdomsuddannelse? Hvilken betydning har uddannelse for bosætningsmønstre og urbanisering i Danmark? Og hvilken sammenhæng er der mellem placeringen af de videregående uddannelser og andelen af nyuddannede, der bliver boende i uddannelsesbyen efter endt uddannelse? Disse spørgsmål er centrale for at forstå, hvordan den geografiske placering af uddannelsesinstitutioner påvirker vores samfund, og de vil blive grundigt behandlet i afhandlingens fire artikler.

Undersøgelserne er baseret på registerdata fra Danmarks Statistik samt omfattende afstandsregninger fra bopælsadresser til samtlige ungdomsuddannelser og videregående uddannelser i Danmark. Alle analyser anvender data med detaljerede oplysninger på individniveau. Ved hjælp af avancerede statistiske metoder og kausale analysedesign undersøger studierne betydningen af nærhed til uddannelse for uddannelsesvalg og uddannelsesvalgets betydning for regional mobilitet, samtidig med at modellerne tager højde for en række centrale faktorer som fx individuelle karakteristika, forældrebaggrund og geografi.

Afhandlingen er delt op i to overordnede dele. Den første del, artikel 1 og 2, undersøger spørgsmål, der omhandler geografisk placering af ungdomsuddannelser. Den anden del, artikel 3 og 4, kigger nærmere på betydningen af de videregående uddannelsers regionale placering. I de følgende afsnit giver jeg et kort resumé af artiklernes hovedkonklusioner.

Artikel 1 undersøger, om afstand fra bopæl til det nærmeste gymnasium har en betydning for unges uddannelsesvalg. Indledningsvist kortlægges den geografiske placering af gymnasier i dag, og hvor langt de unge har til en gymnasieuddannelse. Resultaterne viser, at danske gymnasier har en god geografisk fordeling, og de færreste unge oplever at have langt til et gymnasieudbud. Analyserne viser også, at afstanden fra bopæl til det nærmeste gymnasium har en betydning for optag på en gymnasieuddannelse blandt nogle unge. Betydningen af afstand varierer efter familiebaggrund, således at unge fra lavt uddannede familier er mest påvirkede af afstand, når de skal vælge, om de vil fortsætte i en ungdomsuddannelse efter folkeskolen. Overordnet set er effekterne af afstand for uddannelsesoptag dog relativt små i størrelse sammenlignet med eksempelvis betydningen af karakterer eller forældrenes uddannelsesniveau.

Artikel 2 fokuserer på årsagerne til migration fra land til by blandt unge mellem 18 og 24 år. Analysen viser, at unges valg af ungdomsuddannelse spiller en afgørende rolle for deres flyttemønstre. En gymnasial ungdomsuddannelse øger tilbøjeligheden til at flytte til en større by markant. På et samfundsmæssigt plan betyder det, at når flere unge vælger at gå i gymnasiet, så har det betydning for den øgede urbanisering, som vi ser i dag.

Artikel 3 studerer unges afstand til de videregående uddannelser samt betydningen af afstand til uddannelse for deres uddannelsesvalg. Analysen omfatter unge, der har fuldført en gymnasial ungdomsuddannelse. Resultaterne peger på, at afstanden til de tre nærmeste videregående uddannelser ikke påvirker, hvorvidt unge påbegynder en videregående uddannelse efter gymnasiet. Til gengæld peger analysen på, at afstand til det nærmeste universitet kan være afgørende for, hvorvidt unge vælger en universitetsuddannelse eller en kortere videregående uddannelse. Hvis afstand til universitetet bliver lang, er unge fra lavtuddannede hjem mere tilbøjelige til at vælge en kortere videregående uddannelse.

Artikel 4 analyserer, i hvilken grad uddannelsesbyer med videregående uddannelser formår at fastholde deres højtuddannede dimittender i byen og regionen efter endt uddannelse. Artiklen fokuserer på nyuddannede dimittender fra alle videregående uddannelser i Danmark og analyserer deres flyttemønstre, fra de bliver færdiguddannede og op til 10 år efter. Artiklen undersøger, hvilke faktorer der har betydning for fastholdelse af dimittender, og konkluderer, at uddannelsesbyens størrelse, regionale placering og det lokale arbejdsmarked er afgørende for, hvorvidt dimittenderne bliver boende i uddannelsesbyen.

For at opsummere så kan ph.d.-afhandlingens resultater samles i tre overordnede konklusioner. For det første viser analyserne af afstands betydning for uddannelsesvalg, at afstanden fra bopæl til ungdomsuddannelse har en betydning blandt de 15-årige, hvorimod afstand til de videregående uddannelser ikke spiller en rolle for, hvorvidt unge vælger at læse videre efter gymnasiet eller ej. Analyserne peger derfor på, at afstand til uddannelse har en betydning for unges uddannelsesvalg, når de forlader folkeskolen, hvorimod unge, der har fuldført gymnasiet, er villige til at pendle eller flytte for at tage en videregående uddannelse.

For det andet viser resultaterne, at størstedelen af de nyuddannede unge, der har fuldført en gymnasial ungdomsuddannelse, flytter væk fra deres hjemby og til en af Danmarks største byer. Det samme gælder ikke for de unge, der har fuldført en erhvervsfaglig ungdomsuddannelse, eller de unge, der ikke opnår en ungdomsuddannelse. Dermed bekræfter analysen, hvad internationale studier har vist: at uddannelse åbner for nye muligheder og øger individers geografiske mobilitet. Unge forlader altså ikke deres hjemby på grund af *manglende* uddannelsesmuligheder lokalt – de fraflytter netop *på grund af* de muligheder, som de lokale uddannelser har givet dem.

For det tredje viser analysen af de højtuddannedes flyttemønstre, at uddannelsesinstitutionens geografiske placering er afgørende. I de mindre uddannelsesbyer er det et fåtal af de nyuddannede, der bliver boende efter endt uddannelse. Det tyder på, at en eventuel decentralisering af de videregående uddannelsessteder ikke vil øge det lokale uddannelsesniveau i arbejdsstyrken betragteligt, da langt de flest dimittender vil flytte væk igen efter endt uddannelse.

